

KASBIY KO'NIKMALAR SHAKLLANISHINING MUHIM IMKONIYATLARI

Gulamova Shaxnoza Zaynitdinovna

Toshkent shahar Yunusobod tumani

72-maktab psixologi

Annotatsiya: *Yoshlarning dunyoqarashi, xulq-atvori va komil inson sifatida shakllanishida ta'sir etuvchi muhim ijtimoiy psixologik omillardan ijtimoiy muhit va bu jamiyatda axborot kommunikatsion texnologiyalarga bo'lgan talab va ehtiyojning kuchayishidir.*

Kalit so'zlar: *o'zini anglash, ong, faoliyat, shaxsiyat, kasbiy faoliyat, maqsadni belgilash, maqsadga intilish.*

KIRISH

Kasbiy maslahat mutaxassislar- kasb-hunar maslahatchilari tomonidan amalga oshiriladi. Qoida tariqasida, bu qiziqishlarni tushunishga, qobiliyatlarni ochib berishga va moyillik, jismoniy, psixologik imkoniyatlar, inson ehtiyojlari va mehnat bozoridagi vaziyatga qarab kasb tanlashga yordam beradigan psixologlar (ba'zan kadrlar bo'yicha mutaxassislar).

Kasbiy moslashuv.

Bu odamni ma'lum bir kasb, ish, yangi muhit, mehnat bozori voqeliklariga moslashishga, ko'nikishga qaratilgan. Agar moslashish muvaffaqiyatli bo'lsa, demak, kasb to'g'ri tanlangan va odamga ma'lum bir professional muhitda uyg'un bo'lish qiyin emas.

1. Kimga kasbga yo'naltirish kerak.
2. Kasbga yo'naltirish deyarli hamma uchun zarurdir.

Kasbga yo'naltirish qaysi yoshda amalga oshiriladi.

Kasbga yo'naltirish yosh cheklovlariga ega emas. Bundan tashqari, uni hayotning turli bosqichlarida o'tkazish mumkin va ba'zan kerak bo'ladi, chunki shaxsni shakllantirish aniq yosh chegaralari bilan cheklanmagan jarayon bo'lib, inson butun hayoti davomida rivojlanadi va o'zgaradi.

Kasbga yo'naltirish uchun taxminiy yosh bosqichlari:

5-6 yoshda, siz mos maktabni tanlashingiz va bolaning qayerda o'qishini hal qilishingiz kerak: fizika-matematika litseyida, lingvistik gimnaziyada, balet maktabida yoki sport maktabida. Bu yoshda, albatta, yo'nalishni tanlash chaqaloqning o'ziga bog'liq emas, ota - onalar ko'proq qaror qilishadi, ammo kasb-hunar bo'yicha maslahatchi bolaning qanday qobiliyatlari borligini aniqlaydi-bu uning qayerda o'qish oson va qiziqarli bo'lishini taxmin qilishga yordam beradi.

12-13 yosh. Bu yoshda o'quvchining qobiliyatlari va qiziqishlari yanada aniqroq namoyon bo'ladi, ma'lum fanlarni o'rganish turli kasblar bilan bog'lana boshlaydi va qo'shimcha darslar uchun sinf profilini, bo'limni, doirani tanlash uchun kasbga yo'naltirish kerak bo'ladi.

16-17 yosh. O'rta yoshda kasbga yo'naltirish qayerga borishni tanlash uchun zarurdir - universitet, kollej va o'qish yo'nalishi, ta'lim uchun mutaxassislik.

Kattalar uchun kasbga yo'naltirish har qanday yoshda - universitet yoki kollejni tugatgandan so'ng ham, nafaqaga chiqqandan keyin ham kerak bo'lishi mumkin.

Har bir yosh davri uchun kasbga yo'naltirish usullari mavjud:

Maktabgacha yoshdagi bolalar o'yin shaklida testlardan o'tadilar.

Maktab o'quvchilari ekskursiyalarga boradilar, master-klasslarda, biznes rol o'yinlarida, munozaralarda va davra suhbatlarida qatnashadilar, ular uchun so'rovnomalar va testlar o'tkaziladi.

Kattalarni kasbga yo'naltirishda psixolog bilan suhbatlar, testlar, so'rovnomalar kasbiy motivatsiyani, amaliyotni aniqlash uchun ishlatiladi.

Albatta, kasbga yo'naltirishning maqsadlari turli yosh guruhlarida farq qiladi, ammo kasbga yo'naltiruvchi psixolog ham psixolog, ham mehnat bozori, kasbiy sohalaridagi tendentsiyalar bo'yicha mutaxassis bo'lib, u ta'lim tizimini tushunadi va yoshiga qarab rivojlanish yo'nalishini aniqlashga yordam beradi.

Usullari:

Kasbga yo'naltirishda uchta usul guruhi qo'llaniladi:

Ma'lumot-axborot, ma'rifiy.

Psixodiagnostik.

Kasbiy o'zini o'zi belgilashni hissiy qo'llab-quvvatlash, kasb tanlashda yordam berish.

Ularning har biri o'z faoliyati va kasbga yo'naltirish usullari to'plamiga ega.

Yoshlarning dunyoqarashi, xulq-atvori va komil inson sifatida shakllanishida ta'sir etuvchi muhim ijtimoiy psixologik omillardan ijtimoiy muhit va bu jamiyatda axborot kommunikatsion texnologiyalarga bo'lgan talab va ehtiyojning kuchayishidir. Kun sayin jadal rivojlanib borayotgan axborot asrida zamonaviy texnika vositalaridan foydalanmaslikning yoki ularga murojaat etmaslikning hech bir iloji yo'q. Chunki dunyoqarashning shakllanishida, ma'naviy olamining yanada kengayishida ayniqsa kompyuter texnologiyasi asosiy vosita rolini bajarmoqda. Bu bir tomondan quvonarli holat. Bugungi kunda biz yoshlar mana shunday katta imkoniyatlardan xohlagancha foydalanib, o'qish yoki ish davomida vaqtimizdan ancha unumli foydalanmoqdamiz.

Respublikamiz aholisining aksariyati agar xo'jalik sohasi bilan shug'ullanayotganligi tufayli uning tarmoqlariga oid mutaxassislarni tayyorlash uchun kasbning psixologik xususiyatlari, mehnat ko'nikmalari va malakalari bilan bo'lg'usi ixtisos egalarini qurollantirish muhim ijtimoiy vazifalardan biridir. Bo'lg'usi

mutaxassisni kasbiy tayyorlash, kasb-hunar talimi oldiga qo'yiladigan talablarga mutanosib insonlar qilib shakllantirish davlat ahamiyatiga molik muammo bo'lib hisoblanadi. O'zbekistonning issiq iqlim sharoitining biologik-tibbiy jihatlari birmuncha o'rganilganligiga qaramay, ularning mexanizmlari, akseleratsiya hodisasi, qishloq aholisining jismoniy rivojlanishi, mehnatkashlarning issiq sharoitga moslashishlari, mehnatni tashkil qilishning oqilona yo'llari, mehnat unumdorligini oshirishning samarali usullari, ekologiya o'zgarishiga o'xshash muammolar qariyb o'rganilmagan. Ijtimoiy taraqqiyotni ro'yobga chiqarish uchun mamlakatda yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularni jahon 28 standartlari darajasiga ko'tarmoq lozim, fan va texnika bugungi kun taraqqiyotiga javob berish uchun keng saviyali, bilimdon, o'z kasbining fidoiy kishisini kamol toptirish orqali davlatimizda bozor iqtisodiyotiga bardosh beradigan raqobatbardosh mahsulotlar yaratuvchi kasb egalarini shakllantirish joiz. Toki ular davr talablariga og'ishmay javob beradigan, qiziqishi keng, malakasi mustahkam, xotirasi barqaror, fikr yuritishi puxta izlanuvchan, mehnatsevar, vatanparvar, iymon-e'tiqodli insonlar bo'lib voyaga yetishishsin. Shuni alohida ta'kidlash joizki, o'rta maktab o'quvchilarining hammasi kasb tanlashga kelganda oqilona va to'g'ri yo'l tutadi, deb bo'lmaydi, albatta. Ulardan ba'zilar tavakkalliga ish tutsalar, ayrimlari ota-ona kasbini tanlaydilar yoki ko'zga tashlanib turgan, yaqqol namunalarga taqlid qiladilar, goho sevimli kishilari izidan borishni mo'ljallaydilar.

Ko'pchilik o'quvchilar ta'lim jarayonida fan asoslarini egallab, muayyan tasavvur hosil qiladilar, o'zlari yoqtirgan kasb-hunarlar haqida o'ylaydilar. Maktab o'quvchilarining mayllari, havaslari, intilishlari, xohishlari, motivlari, ezgu niyatlari xususan kasbkorga bo'lgan qiziqishlari, motivlari, intilishlari tug'ilishi psixologiya fanining shaxs muammosi bilan uzviy bog'liqdir. Shaxs psixologiyasini o'rganish o'quvchilarni kasb tanlashi demakdir. O'quvchilarning individual tipologik xususiyatlari, yoshi va jinsini hisobga olgan holda ularning har birini oqilona kasbga yo'llash shaxs psixologiyasining muhim vazifalaridan biridir. Bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurish to'g'risidagi hujjatlarda o'quvchilarni mustaqil kasb tanlashga (o'z imkoniyatlarini o'zi baholash orqali) o'rgatish juda muhim va zarur vazifa ekanligi ta'kidlanadi.

Shunga ko'ra psixolog olimlar, metodistlar, tashxis markazi xodimlari keng jamoatchilik bilan birgalikda kasbga doir bilimlarni keng tashviqot qilishlari, kasb-kor tanlashga oid yo'l-yo'riqlar va metodlar ishlab chiqishlari, kasb tanlash maslahatlari rasmiy shoxobchalari kengaytirilishi, professiogramma, professiografiya, psixogrammalar ko'lamini orttirilishi lozim. Keyingi yillarda o'tkazilgan kuzatishlar Respublikamizda yoshlarni kasbga yo'llash sohasida talay kamchiliklar borligini ko'rsatdi. Buni biz viloyatlar kesimida hamda Respublika bo'yicha 9-sinf bitiruvchilariga sohalar bo'yicha tavsiyanomalar berishda ko'rdik. Darhaqiqat,

maktabda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologikpedagogik tashxis ishlarini amalga oshirishdagi dastlabki qadamlar boshlandi. O'ylaymizki, ana shu dastlabki qadam maktablarda kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini olib boruvchi mutaxassis hamda o'quvchilarning kasb-hunarga qiziqishi, moyilligi va layoqatini aniqlash bilan shug'ullanadigan maktab amaliyotchi psixologi shtatlarini tashkil etishdan iborat bo'lishi lozim. Chunki, bu mutaxassislarsiz maktabda mazkur ishlar haqida gapirish ham mumkin emas. Maktabda olib borilayotgan kasb-hunarga yo'naltirish va psixologikpedagogik tashxis ishlarining samarasi bevosita shu ikki mutaxassisning olib borayotgan ishlari ko'lami, ularning saviyasi va malaka ko'rsatkichi hamda faoliyatining aniqligiga ko'p jihatdan bog'liq bo'lishi barchamizga ayondir.

Shaxsning o'zini o'zi anglashi orzular, umidlar, shaxsiy maqsadlarga erishishda namoyon bo'ladi. SI Kudinov "o'zini anglash" atamasi birinchi marta "Falsafa va psixologiya" lug'atida kiritilganligini ta'kidlaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda "o'zini o'zi anglash" tushunchasi asosan "o'z potentsialini ro'yobga chiqarish" deb talqin qilinadi. SI Kudinovning ta'kidlashicha, 1940 yilda Ukraina psixologi G.S.Kostyuk o'zini rivojlantirish g'oyasini inobatga olib, "ongli maqsadga muvofiqlik" ni jarayonning muhim belgisi sifatida qayd etgan. "Bunday maqsadga muvofiqlik bilan shaxs ma'lum darajada o'z aqliy rivojlanishini yo'naltira boshlaydi." Shaxsning o'zini o'zi anglash muammosi turli xil psixologik yo'nalishlarning asoslaridan foydalanib o'rganiladi. Shu bilan birga, o'zini o'zi anglashning yagona kontseptsiyasini ajratib bo'lmaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab nazariy tadqiqotlar mavjudligi nuqtai nazarlar nuqtai nazaridan o'z-o'zini anglash nazariyasining rivojlanishiga olib kelmadi. Ushbu tushunchaning yagona ta'rifini ishlab chiqish ham qiyin. Ma'noga yaqin bo'lgan tushunchalar - ichki psixologik nazariyadagi hayot strategiyasi, E. Erikson nazariyasida o'ziga xoslik, A.Maslov nazariyasida o'zini o'zi anglash kabi tushunchalar orqali o'z-o'zini anglashni ko'rib chiqishga urinishlar qilinmoqda. Gumanistik psixologiyada o'z-o'zini anglash inson hayotining ma'nosi sifatida ko'rib chiqiladi, shaxsni shaxsning ko'lamiga qarab, o'zini anglash va shaxsning ijtimoiy hissi o'rtaidagi munosabatlar, yaqin odamlarga va butun insoniyatga nisbatan belgilanadi. Metodologik muammo - bu o'z-o'zini anglashning kontseptual holatining noaniqligi. O'zini anglash hodisasining aqliy holatning uch uslubi bilan o'zaro aloqasi aniqlashtirishni talab qiladi - bu jarayon, holat (ehtiyoj) yoki shaxsning o'ziga xos xususiyati sifatida ko'rib chiqilishi kerak. O'zini-o'zi baholash shakllanib borgan sayin, ular atrofdagilarning fikridan va xatto faoliyatning aniq natijalaridan tobora mustaqil bo'la boradi. Barqaror o'zini-o'zi baholash shakllanib bo'lishi bilan u o'zini-o'zi mustahkamlash tamoyiliga ega bo'ladi. Bu o'zini-o'zi yuqori baholashga ham o'zini-o'zi past baholashga ham taaluqlidir. Masalan, ota-ona yoki ulardan birining kamsituvchi

munosabati boshqalar ishtirokidagi faoliyat oldida, jumladan imtixon oldidan qattiq qo'rquvni shakllantirishi mumkin.

XULOSA: Inson biron bir sohani egallashidan oldin juda ham ko'p ikkilanadilar. U kasbni olib keta olamanmi, bu kasbim bilan ro'zg'or tebrata olamanmi. Ayniqsa o'smirlarda kasb tanlash biroz qiyin kichadi. Kasb qanday bo'lishidan qat'i nazar, inson o'z kasbini yaxshi ko'rishi sidqidildan yondasha olishi zarur. Chunki, inson o'z kasbini sevmasa, unga mas'uliyat bilan yondoshmasa juda ham ko'p qiyinchiliklarga uchraydi. Balki, qarish jarayonini ham tezlashtiradi. O'z-o'zini anglash orqali, his etishi bilan birgalikda kasb tanlashi zarurdir. Shundagina o'zi hoxlagan, istagan joyda joyda o'z kasbini ham namoyon qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Ummatova Zamira Atamuradovna. (2023). IJTIMOY TARMOQLARIDA "OMMAVIY MADANIYATGA" QARSHI KURASHISHNING DIDAKTIK VOSITALARI. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 27–29. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7869831>
2. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li, Sodiqov Komil Nozirovich. (2023). MAKTAB O'QUVCHILARI O'RTASIDA IJTIMOY MUHITNI SHAKLLANISHIDA PSIXOLOGLARNING FAOLIYATI VA IJTIMOY PSIXOLOGIK OMILLAR. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND INNOVATION, 2(4), 21–23. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7869821>
3. Internet materiallari